

"רב מלח: כווננו אותה עם הרוח, עם הרוח!"

מפרש תחתי רוחבי לים! תנו לה לשוט!"

"הסופה"/ שיקספיר

תרגום: דורי פרנס

כלי שיט לניווט בים התיאטרון הסוער - כישורי חיים וערכים בהוראת התיאטרון

בעקבות ההשתלמות "שילוב מיומנויות אישיות-חברתיות וכישורי חיים בהוראת התיאטרון",
בהנחיית דלית שמיר-גלמן (תיאטרון) והלה שבו (שפ"), תש"פ

שוברת קרח
לטיפול בהתנגדויות

צוללת
לחקר המעמקים-
המתח שבין השחקן/ית
והדמות הבדיונית

אוטובוס-סירה
ריבוי התפקידים
של המורה לתיאטרון

מגלי ארצות
המציאות כפי שהיא
וכפי שהיא יכולה להיות

שולה מוקשים
לפירוק פצצות
במחזה ובהפקה

משמר החופים
לסימון גבולות

אוטובוס-סירה

כיצד בוחרים באופן מושכל בין התפקידים?

המורה לתיאטרון נמצא/ת בתנועה מתמדת בין תפקידים שונים: במאי, מנחה קבוצות, קוסם, כבאי שריפות, עובדת סוציאלית, שופטת, שוטרת, אחות רחמנייה...

כיצד בוחרים בתפקיד באופן אקטיבי, ולא רק מגיבים לסיטואציה – באופן ריאקטיבי?

סיפורה של מורה...

"בכיתה י"א התלמידים העלו פרויקט תיאטרון פוסטמודרני, בו נדרש מהם להכין סצנה בקבוצות של ארבעה, משלב העיבוד דרך העיצוב ועד למשחק. אחת הקבוצות היתה קבוצה של ארבעה בנים מוכשרים, אבל היה קשה לייצר דבק קבוצתי כי כל אחד משך לרעיונות שלו מחד, ומאידך הם לא היו עקביים ומאורגנים בעבודתם. לא הגישו את המטלות, לא עמדו בלוח הזמנים, אתגרו אותי שוב ושוב"

גלגל הצלה – כישורי חיים להתמודדות עם ריבוי תפקידים

אם כך, כיצד בוחרים מהו התפקיד שנכון לבצע בסיטואציה זו?

כיצד מתמודדים עם תגובה ספונטנית של כעס ותסכול?

השהיית תגובה – אנחנו לא חייבים להגיב באותו רגע. כדאי לעצור ולתכנן את התגובה, שכן סביר להניח שהמצב מורכב ודורש שימוש **במספר תפקידים**. השהיית התגובה תאפשר לסקור את המצב באופן רציונלי ולבחור במספר אסטרטגיות ותפקידים.

שימוש בהצלחות העבר – מתן שם (שיום) לכלים שרכשנו והתבוננות בהצלחות במצבים קודמים – שימוש בכלים שהוכיחו את עצמם בעבר.

דוגמה לתפקידים שבחרה המורה: "לאחר שלא הגישו את אחת המטלות – הגעתי לשיחה עם כובע **עורכת הדין** ופרסתי בפניהם את ה"ראיות". לאחר מכן עברתי לכובע ה"מעודדת" ו"המדובבת" ודרבנתי אותם להשמיע כל אחד את הרעיונות שלו לטקסטים. ואז חבשתי את כובע **האמנית** – **הבמאית** – סייעתי להם ולמצוא מכנה משותף תמטי לכולם. זה היה מאתגר".

המצפן – ניווט והתנויית הדרך מזווית הערכית

דרך נוספת לבחור את התפקידים שבהם נשתמש, היא התבוננות פנימית והמשגת הערכים החשובים לנו כמורים – מול הקבוצה או התלמיד הספציפיים. למשל, עם הקבוצה שתוארה כאן, נכון בעיקר לשיתופיות – נפעל לכך שהרעיונות של כל תלמיד בקבוצה יקבלו משקל דומה. ערך נוסף שנדגיש הוא אחריות – עמידה בזמנים ובמטלות, וזאת אולי "על חשבון" ערך היצירתיות.

• קישור לפעילות בכיתה

צוללת – לחקר המעמקים

המתח שבין התלמיד/ה שחקן/ית והדמות הבדיונית –

כיצד מסייעים לתלמידים להתמודד עם דמות שרחוקה מהם?

שני סיפורים של מורות...

- "אחד הקשיים שאני חווה בשיח עם התלמידים על דמויות וקונפליקטים, זה שהם רואים את הדברים מאוד ב"שחור-לבן", עם נטייה בולטת לשפוט את הדמויות".
- "שמתי לב שיש לחלק מהתלמידים קושי לנתח את הרצונות של הדמויות, אלא אם כן הם נאמרים בקול רם. הבנתי שאולי לילדים קשה לנתח את עצמם ואת הסביבה, ומכאן בא הקושי לראות בין השורות מה הדמות באמת רוצה. זהו כלי שמאוד חשוב לפתח מעבר ללימודי משחק, להיות מחובר לעצמך, להבין מה חסר לך או לאחר"

גלגל הצלה – כישורי חיים להבנת הדמות

"שחקן צריך להשתמש בליבו כפי שמתאגרף צריך להשתמש בשריריו" אנטונין ארטו, התאטרון וכפילו, 1938.

אחת הדרכים לקרב את הדמות לעולמם של השחקנים –

התבוננות פנימית (אינטרוספקציה) וזיהוי חוויות או היבטים רגשיים או פיזיים דומים בין השחקן לבין הדמות.

מודעות עצמית לנטיות ותכונות אישיות, הקיימות הן אצל השחקן/ית והן אצל הדמות. **לדוגמה:** אמנדה ב"ביבר בזכוכית"/טנסי ויליאמס היא דמות אימהית תובענית, "מנדנדת", ש"חיה בעבר", מכחישה את קשייה של ביתה ומתעלמת מרצונותיו של בנה. כיצד יכולה שחקנית בת 16 להבינה? אולי דרך נתונים אלה:

- אמנדה היא גם אישה שאוהבת נוסטלגיה.
- היא מנסה "לביים את המציאות" ולייפות אותה.
- היא נאבקת ללא הפוגה למען מציאות טובה יותר למשפחתה בדרך הנכונה לדעתה.
- היא לוחמת. היא לא מוותרת.

חיבור דרך תרגיל תיאטרוני לאחת מהנקודות הללו יסייע לתלמידה לשחק אותה מתוך הבנה והזדהות עם מניעיה וצרכיה.

המצפן – ניווט והתוויית הדרך מהזווית הערכית

כמורים אנו מעוניינים לפתח את **החמלה והאמפתיה** אצל תלמידינו, את היכולת להתבונן בדמויות ובאנשים מתוך מבט חומל ומבין.

עבודה בכיתה על דמויות דרך נקודות השקפה בן התלמיד לבין מאפייניה של הדמות והצרכים הרגשיים שלה, מאפשרת **שיח רגשי אמפתי** בין התלמיד לבין עצמו ובין לבין חבריו לכיתה, בתוך מסגרת של ריחוק אסתטי - עבודה תיאטרונית.

[קישור לפעילות בכיתה](#)

שוברת קרח – להתמודדות עם התנגדויות בכיתת התיאטרון

התנגדות היא פעולה אקטיבית או פסיבית של תלמיד/ים, המחבלת בשיעור ומונעת מהם או מאחרים להשתתף וללמוד.
כיצד מזהים את הסיבות להתנגדות, ומתמודדים איתן בדרך תיאטרונית?

שני סיפורים של מורות...

- "בתחילת תהליך ההפקות, אחרי חלוקת התפקידים והסברים חוזרים ונשנים על מהות כל תפקיד, במאית של אחת הקבוצות תיארה התנגדות קשה מצדה של המפיקה וביקשה להחליף לה תפקיד. כשפגשתי את הקבוצה הבנתי בדיוק על מה היא מדברת: אותה תלמידה יושבת בחזרה קפוצה ולא משתפת פעולה, "משחירה" את האווירה. הקבוצה נמצאת במצב רוח ירוד ומתקשה לתפקד".
- "השנה קיבלתי ללמד קבוצה של תלמידים מכיתת יעד-כיתה עם בעיות משמעת רבות ומגוונות. השיעורים הראשונים שלנו יחד היו כאוטיים, שיעורים שבהם יצאתי חסרת אונים נוכח הצעקות והקללות שעלו מתוך התלמידים".

גלגל הצלה – זיהוי מקור ההתנגדות דרך כישורי חיים, ומתן מענה תיאטרוני

נזהה את המחשבות, הרגשות וההתנהגות שלנו המורים אל מול התנגדות התלמידים.

מחשבות: אני לא מורה טובה, אין לי סמכות... רגשות: תסכול, חוסר אונים, כעס...

התנהגות: צעקות, ניתוק מגע.

לאחר מכן "נחליף תפקידים" ונחשוב מה עבר על התלמיד/ה הכי מתנגד/ת, מה גרם לו/ה להתנהג כך בסיטואציה. נגלה שלרוב זה לא נגדנו - זה בעדם, ונבע מקושי ואתגר כישורי חיים שלהם: קושי להתאפק, לוותר או לדחות סיפוקים, צורך בניראות ובהכרה, קושי בהקשבה לאחר, בשיתוף פעולה. נציע תרגיל תיאטרוני שמתמודד בדרך עקיפה עם אותו קושי. למשל: במקרה של חוסר הקשבה-ננחה תרגיל פיזי שמצריך קשב לפרטנר, במקרה של קושי באיפוק ובוויתור - תרגיל שמעניק את ההובלה בכל פעם לתלמיד/ה אחר/ת. ברפלקציה לאחר התרגיל נמשיג את כישורי החיים שעבדנו עליהם.

המצפן – ניווט והתוויית הדרך מהזווית הערכית

זיהוי מקור ההתנגדות מזמן עיסוק בערכים כמו **כבוד, סובלנות, קבלה עצמית** ועוד; ערכים בסיסיים בעבודת התיאטרון וביחסים בין אישיים בכלל. חשוב לאפשר לתלמידים לשיים ערכים אלה בסיום התרגילים.

קישור לפעילות בכיתה

משמר החופים – לסימון גבולות בשיעור ובהפקה

כיתת התיאטרון כמרחב מוגן

כיצד יוצרים ושומרים על הגבולות בכיתה ובקבוצה: גבולות מגע ומרחב

אישי, גבולות השיח והמשוב וגבולות ההתנהגות?

שני סיפורים של מורות...

- "עבדנו השנה עם קבוצת יב על המחזה "הדייר חיימוביץ" ונתקלנו בבעיה של התייחסות לנושא המיניות. התלמידה שגילמה את הדמות לא הסכימה בשום אופן, גם לא לרמיזות הכי עדינות הנוגעות לנושאים מיניים וזו היתה התלבטות, כי המחזה עוסק בהתבגרות".

- "מגמת תיאטרון העלתה את המחזה "טרור". במהלך העבודה עלו לא מעט קשיים בתחום החברתי ונוצרו שני תתי קבוצות. הבנות הובילו את הקבוצה והיו מאוד מגויסות למשימה. הבנים לעומתן, היו הרבה פחות מגויסים, התנהגו בצורה די ילדותית בחזרות, יצאו מריכוז, היו עסוקים בשלהם, ולקחו הרבה פחות אחריות. לדבריהם, חלק מהתנהגותם היתה תגובת נגד. לתחושתם, הבנות השתלטו על כל ההפקה, וכל הצעה שהם העלו נתקלה בביקורת ולא התקבלה, מה שיצר אצלם תחושת תסכול גדולה, שהובילה לחוסר שיתוף פעולה. המצב הגיע לכך שחזרות התפוצצו ונאמרו דברים קשים ומעליבים".

גלגל הצלה – כישורי חיים לשמירה על הגבולות בקבוצה ובכיתה

- ננסח אילו כישורי חיים ניתן לפתח אצל התלמידים כדי להציב את הגבולות ולשמרם:
- פיתוח מודעות עצמית, זיהוי ושיום הרגשות שלי בנושא מסוים (לא נוח לי ב... חסר לי...)
  - פיתוח גמישות מחשבתית וחשיבה יצירתית – הגמשת גבולות היצירה ועיצוב מופשט של נושאים מורכבים, על מנת להימנע מאי נוחות של השחקנים
  - מתן כבוד לאחר בשיח, בפעולה ובתהליך היצירה.
  - בקשת עזרה ומתן עזרה במקרה של קושי אישי או קבוצתי או מצב של "תקיעות".
- תרגילים המתמודדים עם כישורי חיים אלה בכלים תיאטרוניים, יאפשרו לנהל שיח פתוח אודותם ולשפר את ההתנהלות בקבוצה ואת תחושת המוגנות

"שימוש במצפן" – ניווט והתוויית הדרך מזווית הערכית

העבודה הקבוצתית דורשת התמודדות עם ערכים רבים, שלעיתים קיים בניהם מתח. ניתוח אירועים מההפקה יכול להוביל לדיון פורה סביב ערכים כמו לקיחת אחריות, שוויון, נתינה. ניסוח הערכים החשובים ביותר לחברי הקבוצה יאפשר לבחון היכן היא נמצאת בכל שלב ולהציע דרכים לפעולה משופרת.

קישור לפעילות בכיתה

- קישור לפעילות בכיתה בנושא הכיתה כמרחב המוגן

שולה מוקשים – לפירוק פצצות

התמודדות עם בחירות תיאטרוניות מורכבות של התלמידים
כיצד הופכים את הבחירה האמנותית לדיאלוג - בין התלמידים לבין עצמם,
ובינם לבין הקבוצה, המורה, בית הספר, הקהל?

סיפורה של מורה...

"קבוצת יב בהנחיית העלתה את המחזה "המדריך חיים הטובים" מאת יעלי רונן. המחזה כולל תכנים נועזים ובוטים. הוא מבקר את הכוחניות של החברה הישראלית, ובו נושאים נוספים טעונים ונפיצים כמו קשרי מין מזדמנים ובגידה, שיש מן הבעייתיות בהצגתם במסגרת מוסד חינוכי. הבמאית החליטה בשם חופש הביטוי והאומנות לא לצנזר קטעים בוטים ונועזים ולא לוותר על האמירה הפוליטית והביקורת החברתית החריפה במחזה. לאחר דיאלוג ממושך בקבוצה שלא הניב תוצאות או החלטות כלשהן, החלטנו לגשת למנהלת בית הספר ולפרוש בפניה את הסוגיה..."

גלגל הצלה – כישורי חיים המאפשרים ביטוי לריבוי הקולות בקבוצה

והתחשבות במסגרת החינוכית ובקהל

- כישורי החיים הבאים יסייעו להגברת סובלנות כלפי דעות שונות:
- העמקת ההתבוננות הפנימית של התלמידים על הגבולות הערכיים והרגשיים שלהם
  - הקשבה לריבוי הקולות בתוך הקבוצה, סביב ערכים וגבולות
  - הקשבה לאחר והתעניינות בדעותיו: פיתוח שיח של רב קוליות והתגמשות ולא של קונפליקט וניצחון של או/או

המצפן – ניווט והתוויית הדרך מהזווית הערכית

עידוד לדין ערכי: כל בחירה תיאטרונית מושתתת על **בחירה ערכית** או **פשרה**, שנמצאת על **רצף בין ערכים**. למשל:

מימוש עצמי (בימתי, אולי פרובוקטיבי) **מול כבוד לכללי המסגרת**

יצירתיות והישגיות (לעשות משהו שעדיין לא עשו על הבמה) **מול סובלנות וקבלת האחר** (אולי זה לא מתאים לכל חברי הקבוצה)

נאמנות (למשל לטקסט) **מול אחריות** (למשל כלפי הקהל שלי)

קישור לפעילות בכיתה

מגלי ארצות

המציאות כפי שהיא, והמציאות כפי שהיא יכולה להיות -

כיצד מנסחים אמירה פרשנית-ערכית ומבטאים אותה בדרך אמנותית?

סיפורה של מורה...

"דיאלוג משמעותי עם הכיתה התקיים סביב המחזה "משחקים בחצר האחורית"/עדנה מזי"א. התלמידים ראו את ההצגה בשנה הקודמת וההתרשמות שלהם היתה לתחושת מוגבלת לחוויה הריגשית שעוררה בהם ההצגה וללא הבנה מעמיקה של האירוע והקשר שלו אלינו. היה לי חשוב להביא אותם להבנת הרלוונטיות של המחזה אלינו כחברה ואליהם כבני נוער. כחלק מהתהליך קראנו על המקרה וראינו סרטונים עם הבמאי והקורבן בנוסף נתתי להם משימות שונות של מחשבה. הרגשתי איך לאט לאט במהלך הקריאה הם מתקרבים לנושא ושהוא מעסיק אותם יותר ויותר. קיימנו שיחות רבות שחלקן הם יזמו ובמהלכן העלו מקבילות לימינו ולעולם שלהם כגון האונס באיה נאפה או אירוע כזה או אחר שקרה בחייהם. בשיחות עלה גם נושא הערכים שהעסיק אותם מאוד כשניסו להבין את האירועים שהתרחשו".

המצפן – ניווט והתוויית הדרך מהזווית הערכית

החומרים הדרמטיים מעלים שאלות ערכיות, שחשוב להציף בפני התלמידים:

אילו ערכים עולים או מהטקסט?

אילו ערכים אינם עולים בו, חסרים בה לדעתכם?

אולי הוא מבטא ערכים שאינכם מסכימים איתם?

האם הטקסט מבטא חשיבה ביקורתית כלפי ערכים של הדמויות? כיצד?

איזו פרשנות בימתית ניתן לתת לטקסט, על מנת לחדד את הדילמות והנושאים הערכיים

העולים בו?

השאלות הערכיות מאפשרות דיון במטרת העלאת המחזה או הסצנה, התייחסות לקשר בין

טקסט למציאות החוץ-תיאטרונית, וניסוח פרשנות בימתית המשקפת את הדרך שבה

השחקנים היו רוצים להשפיע על המציאות.

קישור לפעילות בכיתה